

СЪДЕБНО СЪТРУДНИЧЕСТВО ПО ГРАЖДАНСКОПРАВНИ ВЪПРОСИ

Свободното трансгранично движение на хора, стоки, капитали и услуги постоянно се активизира. Европейският съюз развива съдебно сътрудничество в областта на гражданскоправните въпроси с трансграничен обхват, като изгражда мостове между различните правни системи. Основните му цели са правната сигурност и улесненият и ефективен достъп до правосъдие, което включва установяване на компетентния съд, ясно посочване на приложимото право, а също и бързи и ефикасни процедури за признаване и изпълнение.

ПРАВНО ОСНОВАНИЕ

Член 81 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС);
Протоколи № 21 и 22 към Договорите.

ЦЕЛИ

В европейското пространство на правосъдие, лицата не следва да бъдат възпрепятствани или обезсърчавани да упражняват правата си. Несъвместимостта и сложността на правните или административни системи на държавите членки на ЕС не следва да бъде бариера. Законодателството в тази сложна и чувствителна област обхваща традиционното гражданско право, което включва широк спектър от материи, вариращи от семейно право до право за продажбите, но също така и процесуално право, което до скоро беше от изключителните правомощия на държавите членки.

Целта на международното частно право е да урежда трансграничните аспекти на всички въпроси, свързани с отношенията между частни лица, като семейно право, вещно право и договорно право. Мерките от областта на семейното право с трансгранични последици трябва да бъдат приети от Съвета с единодушие (член 81, параграф 3, алинея втора от ДФЕС). Основните инструменти за улесняване на трансграничния достъп до правосъдие са принципът на взаимно признаване, основаващ се на взаимно доверие между държавите членки, и прякото съдебно сътрудничество на националните съдилища.

Основно дейността на Съюза в областта на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси цели да постигне следното:

- да гарантира на гражданите повишена степен на правна сигурност в рамките на техните трансгранични отношения в областта на гражданското право;

- да гарантира на гражданите лесен и ефикасен достъп до гражданско правосъдие за уреждането на трансгранични спорове;
- да опростява инструментите за трансгранично сътрудничество между националните съдебни органи по гражданскоправни въпроси;
- да подпомага обучението на магистратите и на съдебните служители.

Всеки проект за законодателен акт трябва да се предоставя на националните парламенти (член 12 от Договора за Европейския съюз (ДЕС)). Освен това националните парламенти имат право да формулират възражения срещу решения, отнасящи се до определени аспекти на семейното право с трансгранични последици. Решения в тази област се вземат единствено в съответствие с обикновената законодателна процедура, ако нито един национален парламент не възразява срещу тях (член 81, параграф 3, алинея трета от ДФЕС).

ПОСТИЖЕНИЯ

А. Развитие на първичното право в областта на съдебното сътрудничество по гражданско-правни въпроси

Съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси не съставлява част от целите на Европейската общност по времето на приемането на учредителния договор. Въпреки това член 220 от Договора за създаване на Европейската общност предвижда, че държавите членки следва да опростят „формалностите във връзка с взаимното признаване и изпълнението на съдебните и на арбитражните решения“. Съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси се включва официално в сферата на дейност на Съюза с Договора от Маастрихт, в междуправителствената рамка на стълба „правосъдие и вътрешни работи“ (1.1.3.). Договорът от Амстердам „приобщава към общностното право“ съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси, като го прехвърля от Договора за ЕС в Договора за ЕО, без при това да го подлага на общностния метод. Договорът от Ница (1.1.4.) дава възможност за приемането на мерки в областта на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси, с изключение на семейното право, съгласно процедурата за съвместно вземане на решения.

От своя страна Европейският съвет от Тампере (октомври 1999 г.) полага основите за изграждането на европейско пространство на правосъдие. След като констатира недостатъчен напредък по прилагането на програмата, Европейския съвет от Хага (ноември 2004 г.) дава ход на нов план за действие за периода 2005—2010 г. Програмата от Хага подчертава необходимостта да се продължи прилагането на взаимното признаване и обхватът му да се разшири, като се включат нови области като семейната собственост, наследяването и завещанията. Програмата от Хага е последвана от Стокхолмската програма, която представлява пътна карта за бъдещото развитие на пространството на свобода, сигурност и правосъдие през петгодишния период 2010—2014 г.

В Договора от Лисабон (1.1.5.) към всички мерки в областта съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси се предвижда прилагането на обикновената законодателна процедура. Въпреки това семейното право продължава да подлежи на специална законодателна процедура: Съветът действа с единодушие след консултация с Парламента.

Следва да се отбележи, че Дания, Ирландия и Обединеното кралство не участват в дял V, трета част от ДФЕС (пространство на свобода, сигурност и правосъдие) в съответствие с Протоколи № 21 и № 22 към Договорите. По отношение на Ирландия и Обединеното кралство се прилага гъвкава клауза за неучастие в тази област, която им позволява да преценяват при всеки отделен случай дали да участват или не в законодателство и законодателни инициативи (Протокол № 21 към Договорите). За разлика от тях по отношение на Дания се прилага по-строга клауза за неучастие в пространството на свобода, сигурност и правосъдие, което означава, че тя изцяло не участва в тази политика. При преговорите по приемането на Договора от Лисабон Дания получи възможност да промени своята клауза за неучастие в гъвкава клауза по модела на тези, приложими по отношение на Ирландия и Обединеното кралство (Протокол № 22). На 3 декември 2015 г. беше проведен референдум за одобряване на използването на тази възможност (4.2.1). 53 % от гласоподавателите я отхвърлиха.

Б. Основни правни актове, приети в тази област

1. Определяне на компетентния съд; признаване и изпълнение на съдебни и извънсъдебни решения

Основният инструмент в тази област е [Регламент \(ЕС\) № 1215/2012 на Европейския парламент и на Съвета от 12 декември 2012 г. относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела \(Регламент „Брюксел I“\)](#). Този регламент цели хармонизирането на правилата за конфликт на юрисдикции в рамките на държавите членки, а също и опростяване и ускоряване на признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела. Разпоредбите на Регламент „Брюксел I“ се допълват от [Регламент \(ЕО\) № 2201/2003 на Съвета относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност](#) („Регламент Брюксел IIa“). Повишаването на мобилността означава, че семейни връзки се установяват между лица с различно гражданство. Двойките с различно гражданство имат нужда да знаят как да кръстят децата си и на разведените лица трябва да бъде предоставена възможност да се установят в друга държава, без да прекъсват връзката с децата си. Що се отнася до децата, отвлечени от единия си родител, Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца^[1], страни по която са 99 държави (октомври 2018 г.), включително всички държави — членки на ЕС, се обуславя от съвсем обикновена цел, а именно бързото връщане на отвлеченото лице. Едновременно

[1] Конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца

с това Регламентът Брюксел IIa към настоящия момент се прилага вече 15 години, но бяха водени много дискусии за подобряването му в тази област.

С цел да се улесни международното събиране на задължения за издръжка, Съветът прие [Регламент \(ЕО\) № 4/2009](#) през декември 2008 г. Този регламент прегрупира в един-единствен инструмент еднообразни правила относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението, а също и сътрудничеството между националните органи. С цел да се подобрят и ускорят трансграничните производства по несъстоятелност, Регламент (ЕО) № 2015/848 на Европейския парламент и на Съвета от 20 май 2015 г. установява еднообразни правила за съдебна компетентност, признаване и приложимо право в тази област. За да се отмени екзекватурата по съдебни решения във връзка с безспорни вземания, Парламентът и Съветът приеха [Регламент \(ЕО\) № 805/2004](#), с който се създава европейско изпълнително основание при безспорни вземания. [Регламент \(ЕС\) № 650/2012 на Европейския парламент и на Съвета](#) относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения и приемането и изпълнението на автентични актове в областта на наследяването и относно създаването на европейско удостоверение за наследство се стреми да премахне пречките, срещани от гражданите при упражняването на техните права в контекста на наследяванията с международен елемент.

Поради различните правните последици в резултат на особеностите, присъщи на брака и регистрираните партньорства, през 2011 г. Комисията представи две отделни предложения за регламенти относно режимите на имуществени отношения на международните двойки — едното за сключилите брак, а другото за регистрираните партньорства — във връзка с компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения в областта на съответните имуществени режими.

2. Хармонизация на стълкновителните норми

На равнището на ЕС бяха приети многобройни инструменти, уреждащи най-важните въпроси от областта на международното частно право (по-конкретно регламентите Брюксел и Рим). Европейският парламент и Съветът приеха [Регламент \(ЕО\) № 593/2008 от 17 юни 2008 г. на относно приложимото право към договорни задължения \(„Регламент Рим I“\)](#). Приемането на [Регламент \(ЕО\) № 864/2007 от 11 юли 2007 г. относно приложимото право към договорни задължения \(„Регламент Рим I“\)](#) направи възможно създаването на единен набор от стълкновителни норми за извъндоговорни задължения по граждански и търговски дела. Той също така предвижда подобряването на правната сигурност и предвидимостта по отношение на изхода на споровете. Стълкновителните норми в областта на задълженията за издръжка са предвидени в Регламент (ЕО) № 4/2009 на Съвета от 18 декември 2008 г. относно компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на съдебни решения и сътрудничеството по въпроси, свързани със задължения за издръжка. В областта на приложимото право при развод и законна раздяла през декември 2010 г. Съветът прие [Регламент \(ЕС\) № 1259/2010](#), който създава ясна и изчерпателна правна рамка в областта на приложимото право при развод и законна раздяла. Що се отнася до случаите на наследяване с международен

елемент, Регламент (ЕС) № 650/2012 определя, наред с другото, приложимото право.

3. Улесняване достъпа до правосъдие

С цел подобряване на достъпа до правосъдие при трансгранични спорове Съветът прие Директива 2003/8/ЕО, която установява общи минимални права за правната помощ при тези спорове. Целта на директивата е да се гарантира адекватно ниво на правна помощ в трансгранични спорове за всички лица, които не притежават достатъчно средства. За да се предостави улеснен и ефикасен достъп до правосъдие за европейските предприятия и граждани, в Съюза се създадоха общи процедурни правила с оглед улесняването и ускоряването на уреждането на трансгранични спорове във връзка с искове с малък материален интерес, както и трансграничното изискване по съдебен ред на безспорни вземания в рамките на цялата територия на Съюза. Тези правила са включени в Регламент [\(ЕО\) № 861/2007](#) за създаване на европейска процедура за искове с малък материален интерес, и в Регламент [\(ЕО\) № 1896/2006](#) за създаване на процедура за европейска заповед за плащане. Тези процедури имат допълващ и незадължителен характер спрямо предвидените от националното право процедури. [Директива 2008/52/ЕО](#) установява общи правила за някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси, с цел да се увеличи правната сигурност и следователно да се насърчи използването на такъв способ за уреждане на спорове.

4. Инструменти за трансгранично сътрудничество между националните съдебни органи по гражданскоправни въпроси

Член 81, параграф 2, букви а) и в) от ДФЕС възлага също така на Парламента и Съвета задачата да приемат мерки, имащи за цел да гарантират взаимното признаване и изпълнение на решенията и съвместимостта на националните разпоредби по отношение на стълкновението на закони и на юрисдикции. Регламент (ЕО) № 1393/2007 на Европейския парламент и на Съвета от 13 ноември 2007 г. (понастоящем преразглеждан) има за цел опростяването и ускоряването на предаването между държавите членки на съдебни и извънсъдебни документи за целите на тяхното връчване, както и увеличаването по този начин на ефективността и бързината на съдебните производства. За да се опрости и ускори сътрудничеството между съдилищата на държавите членки при събирането на доказателства по граждански или търговски дела, Съветът прие Регламент (ЕО) № 1206/2001. За да се подобри, опрости и ускори съдебното сътрудничество между държавите членки и да се улесни достъпът до правосъдие за гражданите в случаи на трансгранични спорове, с [Решение № 2001/470/ЕО на Съвета от 28 май 2001 г.](#) беше създадена [Европейска съдебна мрежа по граждански и търговски дела](#).^[2] Мрежата се състои от звена за контакт, определени от държавите членки, централни органи, предвидени в правни актове на Съюза, магистрати за връзка и всички други органи с правомощия в областта на съдебното сътрудничество между държавни

[2] [Решение № 568/2009/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 18 юни 2009 година за изменение на Решение 2001/470/ЕО на Съвета за създаване на Европейска съдебна мрежа по граждански и търговски дела](#)

органи (съдии, централни органи). Решение № 2001/470/ЕО беше изменено с Решение № 568/2009/ЕО от 18 юни 2009 г. с цел разширяване и укрепване на задълженията, възложени на Европейската съдебна мрежа (EJN) по граждански и търговски дела. Важна новост, въведена с новото решение, е отварянето на мрежата за професионалните организации на лицата, упражняващи юридически професии, по-специално адвокати, адвокати към апелативните съдилища, нотариуси и съдия-изпълнители.

Разработките за използване на информационните и комуникационни технологии в съдебната администрация са друг инструмент за опростяване на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси. През юни 2007 г. беше даден ход на проект за създаването на европейска стратегия в областта на електронното правосъдие. Инструментите на електронното правосъдие включват: Европейския [портал за електронно правосъдие](#), който има за цел улесняването на достъпа до правосъдие за гражданите и предприятията в целия Съюз; свързването в мрежа на националните регистри за съдимост на европейско равнище; по-добро използване на видеоконферентната връзка в съдебните производства; новаторски средства за писмен превод като автоматичен превод; динамични онлайн формуляри; и европейска база данни за писмените и устните преводачи, работещи в съдебната област; Годишното информационно табло на [ЕС в областта на правосъдието](#) на Комисията представлява информационен инструмент, чиято цел е да подкрепя ЕС и държавите членки за постигане на по-ефективно правосъдие, като предоставя надеждни, обективни и съпоставими данни относно качеството, независимостта и ефикасността на съдебните системи във всички държави членки. Тези данни са от съществено значение за подкрепа на реформите в националните съдебни системи.

РОЛЯ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ

С изключение на областта на семейното право, за която Съветът действа с единодушие и Парламентът бива единствено консултиран, по отношение на съдебното сътрудничество по гражданскоправни въпроси се прилага обикновената законодателна процедура. Парламентът изпълни активна роля в определянето на съдържанието на споменатите по-горе законодателни инструменти. В миналото Парламентът е отбелязвал, че е необходима истинска европейска съдебна култура, за да могат гражданите да придобият в пълна степен от правата, предоставени им от Договорите. Един от най-важните фактори в това отношение е обучението, по-конкретно в правната област. През юни 2013 г. Парламентът прие резолюция, озаглавена „Подобряване на достъпа до правосъдие: правна помощ при презгранични граждански и търговски спорове“^[3].

В областта на юрисдикцията, приложимото право и признаването и изпълнението на решения по отношение на режимите на собственост на международните двойки, които обхващат както брачни режими на собственост, така и последствията за собствеността при регистрирани партньорства, Парламентът беше дал своето одобрение през 2013 г., но двата акта останаха блокирани в

[3]ОВ С 65, 19.2.2016 г., стр. 12

продължение на години в Съвета. Двадесет и три държави членки се договориха относно засилено сътрудничество (член 20 от ДЕС), за да се постигне напредък по отношение на проектите на законодателство. В началото на 2016 г. Комисията изготви нови предложения за актове, които по същество се основаваха на гласуването в Парламента и постигнатите по-рано компромиси. [Регламент \(ЕС\) 2016/1103 на Съвета за изпълнение на засиленото сътрудничество в областта на компетентността, приложимото право, признаването и изпълнението на решения по въпроси, свързани с имуществения режим между съпрузи беше приет на 24 юни 2016 г.](#) беше окончателно приет на 24 юни 2016 г.

Що се отнася до гражданските съдебни производства в Европейския съюз, през юли 2017 г. Парламентът призова Комисията, съобразно член 225 от ДФЕС, да представи предложение за законодателен акт до 30 юни 2018 г., въз основа на член 81, параграф 2 от ДФЕС относно общи минимални стандарти за гражданското производство^[4]. Текстът на предложената директива на ЕС, приложен към резолюцията на Парламента, има за цел да сближи системите на гражданското производство, така че да се гарантира пълно зачитане на правото на справедлив съдебен процес, признато в член 47 от Хартата на основните права на ЕС и в член 6 от Европейската конвенция за правата на човека (4.1.2), като се определят минимални стандарти относно започването, провеждането и приключването на граждански производства пред съдилищата на държавите членки.

Длъжността на Европейския омбудсман към Европейския парламент във връзка със случаите на международно отвличане на деца беше създаден през 1987 г. с цел да помага на деца на съпрузи/партньори с различно гражданство, които са жертви на отвличане на деца от страна на родител. Длъжността, заемана винаги от действащ член на ЕП, беше преименувана на „[координатор на Европейския парламент по правата на детето](#)“ през април 2018 г. по време на мандата на Елизабет Морен-Шартие, така че това да отразява развитието на мандата, предоставен на тази длъжност, и да обхваща правата на децата.

Анна Мария Кораца Билд заемаше поста на координатор на Европейския парламент по правата на детето от януари 2019 г. до изборите за Европейски парламент през 2019 г. Нейни предшественици на поста бяха Елизабет Морен-Шартие (2017—2019 г.), Марейд Макгинес (2014—2017 г.), Роберта Анджелили (2009—2014 г.), Евелин Гебхарт (2004—2009 г.), Мери Баноти (1995—2004 г.) и Мари-Клод Весад (1987—1994 г.).

Udo Bux
05/2019

[4]Резолюция на Европейския парламент от 4 юли 2017 г. с препоръки към Комисията относно общи минимални стандарти за гражданското производство в Европейския съюз (ОВ С 334, 19.9.2018 г., стр. 39)

